

שנה"ל תשפ"ו, 2025

בס"ד

מסמך הלימה בהיסטוריה חמ"ד

חטיבות 'מסורת ומודרנה' ו'נאציזם ושואה'

חלק ראשון

תשפ"ו

שימו לב!

להלן קישור למארגז הלמידה הדינמי שבו יש הצעות למערכי שיעור בכל נושאי הלימוד : [קישור למארגז למידה דינמי](#)

חטיבה ראשונה - מסורת ומודרנה:

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
א. צמיחת המדינה הריכוזיות החל במאה ה-17 לספה"נ (4-5 שעות)	-	מאפייני מסגרת המדינה המודרנית: ריכוזיות השלטון: - הקמת מערכות ביורוקרטיה ומיסוי מרכזיות, - יצירת חוקה, ומערכות חוק ומשפט, תרבות ושפה רשמית למדינה; -מונופולין על כוח הכפייה – צבא ומשטרה. • תהליך ההאחדה: - צמצום מעמד הדת בממשל - ביטול השדרות מימי הפיאודליזם - ביטול הגבולות הפנימיים של המדינה - יצירת סמלי המדינה: המנון, דגל, חוקה וסמל

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		- פיתוח מערכת חינוך ככלי ליצירת נאמנות למשטר, לאחידות השפה וליצירת זהות משותפת.

(לוק) (מרי וולסטונקרפט) (וולטיר) – הפרדת רשויות כאמצעי לשמירת חרות (מונטסקייה) (לוק , רוסו) המהפכה האמריקאית <u>א</u>ן המהפכה הצרפתית כפורצת הדרך ליישום רעיונות הנאורות. – הכרה בזכויות האדם והאזרח בימי המהפכה הצרפתית <u>א</u>ן הכרזת העצמאות והצהרת זכויות האדם במהפכה האמריקאית	השינויים שחללה הנאורות – התהוות ההכרה בערך האדם א. <u>עקרונות הנאורות</u> : ההכרה בערך האדם האדם – יצור אוטונומי השולט בחייו ואחראי לגורלו ולגורל החברה ההכרה בכבוד האדם ובזכויותיו הטבעיות לפי : – חירות, קניין ואושר. – זכויות האישה – הקריאה לסובלנות ולזכויות פוליטיות לפרטים – אמנה חברתית ב. <u>מאפייני הנאורות</u> : אינדיבידואליזם, רציונליזם, ספקנות וחילון, ידע וקדמה	ב. הנאורות (המאה ה-18 לספה"ג) (3 שעות)
---	---	---

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	נושאי הלימוד ושעות הוראה
השינויים המרכזיים בחברה ובמדינה בעקבות התיעוש א. מאפייני התיעוש: מיכון בהתחדשות מתמדת; ייצור המוני בקו ייצור אחד. ב. ההשלכות חברתיות והכלכליות של התיעוש: • עליית מעמדות חברתיים חדשים: - מעמד הפועלים והתאגדויות פועלים. • גידול דמוגרפי. • גידול בִּמְמדי הגירה - מהכפר אל העיר ואל "העולם החדש". ג. ההשלכות על המדינה: • הגדלת עושר המדינה והתהוות אימפריאליזם. הגברת האחידות במדינה – חינוך, תרבות, שפה תחבורה ותקשורת – והיווצרות "מדינת הלאום". עליית "חברת ההמונים".		ג. המיכון והתיעוש (2 שעות)

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
ד. התנועות האידיאולוגיות המודרניות : אידיאולוגיות כמחוללות שינויים חברתיים ומדיניים 1. לאומיות (1 שעה) 2. סוציאליזם (1 שעה)	סוציאליזם יילמד כמונח. להלן קישור למונח. לאומיות יילמד כמונח. להלן קישור למונח.	ליברליזם : ההגנה על חירויות היסוד כעיקרון מחייב בהתנהלות המדינה הדמוקרטית המודרנית. עידן הליברליזם במאה ה-19 : הליברליזם הפוליטי – המאבק בריאקציה (שמרנות) למען זכויות הפרט הליברליזם החברתי-כלכלי – ההתנגדות לפגיעה בזכות הקניין ובהתערבות המדינה בנושאים חברתיים וכלכליים מדיניות laissez faire "לִסְה פֶּר" ("הנח לעשות" כלומר אל תתערב). הדמוקרטיה הליברלית במאה ה-20 : המאבק על מימוש זכויות האדם והאזרח. דה-קולוניזציה, שוויון זכויות מלא לנשים, והכרה בזכויות של קבוצה.

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה

ושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
מלחמת העולם הראשונה (1 שעה)		המלחמה – ביטוי להישגי המודרנה והנאורות או פגיעה בהם? 1. גורמי המלחמה : - עליית רעיונות אנטי-ליברליים וראיית צד חיובי באלימות ובכוח - משבר המדינות הרב-לאומיות

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	ושאי הלימוד ושעות הוראה
- האימפריאליזם – העימות בין האוכלוסיות שארצן כבושה לבין המדינות הלאומיות והמעצמות האירופאיות 2. נוראות המלחמה : מלחמה טוטלית, הרג המוני וטיהור אתני 3. תוצאות המלחמה ומשבר האמונה ברעיונות הקדמה ובהשלכותיה : בחירה בסעיף אחד מתוך שלושת הסעיפים שלהלן : - הפסימיות החברתית : אבטלה, חילון ומשברי אמונה - ראשית הדת-קולוניזציה (הענקת מנדטים ולא סיפוח) -עליית הדמוקרטיה החדשות ושברן (גרמניה ופולין).		

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	ושאי הלימוד ושעות הוראה
	נאציזם – הועבר כפתיח לנושא השואה. קומוניזם ופשיזם – יילמדו כמונח אחד – המשטרים הטוטליטאריים. להלן קישור למונח.	המשטרים הטוטליטאריים : (1 שעה)

התמודדות העם היהודי עם אתגרי העת החדשה

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
א. מעמד היהודים בעת החדשה משלהי המאה ה-18 עד ראשית המאה ה-20. (4 שעות)	השפעת הליברליזם על תמורות בחברה היהודית. השינויים במעמד המשפטי של היהודים בקהילות השונות בעת החדשה : המורה ילמד על <u>מדינה אחת</u>, על פי בחירתו מתוך ארבע המדינות הבאות : <u>ארצות האסלאם</u> – האימפריה העות'מנית אלג'יריה <u>מרכז ומערב אירופה</u> – צרפת מדינות גרמניה ואוסטריה - מתן שוויון זכויות (אמנציפציה)	ארצות הברית

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	- פתיחת שערי תעסוקה ולימודים - הרחבת אזורי מגורים. - השלכות השינויים במעמד היהודים (האמנציפציה) על החברה היהודית: - תהליכי התערות בחברה הסובבת: - שינוי אורחות חיים- לבוש, שפה מתירנות והתבוללות - ביטול האוטונומיה הקהילתית והפגיעה בסמכות ההנהגה המסורתית.	
ב. תהליכים דמוגרפיים, כלכליים וחברתיים שעברו על החברה היהודית. (3 שעות)		השפעת התיעוש על החברה היהודית גידול מהיר במספר האוכלוסים היהודים ; • עיור – ריכוז היהודים בערים ; • פרולטריזציה והתאגדות מקצועית

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		- הגירה – הגירה בכלל; "ההגירה הגדולה"; הגירת יהודים ל"עולם החדש" (1870 – 1925) - השינוי במרכזי הכובד של העולם היהודי: - עליית המרכז היהודי בצפון אמריקה
ג. תנועת ההשכלה היהודית (3 שעות)	<u>יישום רעיונות ההשכלה בחברה היהודית:</u> המורה ילמד על <u>אזור אחד</u> לפי בחירתו מתוך א-ג: א. במזרח אירופה- "ההשכלה מטעם" ב. במזרח התיכון וארצות האסלאם – בתי הספר של "כל ישראל חברים" ג. בתימן – חדירת רעיונות ההשכלה - הפולמוס בין ה"דרדעים" וה"עקשים"	השפעת רעיונות הנאורות על החברה היהודית א. תנועת ההשכלה ויעדיה שילוב רעיונות הנאורות במחשבה וביצירה היהודית (מנדלסון כמעצב מרכזי של ההשכלה היהודית) משה מנדלסון ותנועת ההשכלה - מאבק לשילוב היהודים בחברה הכללית

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		- מודרניזציה של החיים היהודיים והפולמוס סביב תופעה זו - שינוי לבוש ושפה ; - עיסוק במשלחי-יד יצרניים ; - שינויים בחינוך היהודי – חינוך הבנות
ד. תנועות וזרמים יהודיים במאות ה-19 וה-20 (4 שעות)	דרכים להתמודדות עם החילון, ההתערות בחברה הכללית וההתבוללות : <u>המענה האורתודוקסי לגווניו ויחסו למודרנה ולתיקונים בדת :</u> יש ללמד על <u>הניאו-אורתודוקסיה</u> ועל זרם אחד <u>נוסף</u> לפי בחירת המורה מתוך האפשרויות א-ד : א. ההתנגדות לרפורמה ולערכי המודרנה - חת"ס סופר	1. <u>תנועות לתיקונים בדת</u> א. <u>תנועת הרפורמה</u> : תיקונים לצורכי השתלבות מלאה בחברה הכללית - היחס לַתְּקִפּוֹת המצוות בתפיסת העולם הרפורמית, פרידלנדר, גייגר ב. <u>התנועה השמרנית</u> (היהדות הפוזיטיבית ההיסטורית) : - תיקונים מתוך ראייה היסטורית של העבר וייחוד יהודי לעתיד (בארה"ב

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	נושאי הלימוד ושעות הוראה
התנועה השמרנית מכונה התנועה הקונסרבטיבית) היחס לתקפות המצוות בתפיסת העולם של התנועה השמרנית, זכריה פרנקל	ב. התבססות החסידות, התפשטותה והתמודדותה עם אתגרי המודרנה - התרחבות החסידות והפיכתה לתנועה דתית-חברתית המונית - "העדה" ו"החצר" כתחליף לקהילה ג. הישיבות בליטא והתמודדותן עם אתגרי המודרנה במזרח אירופה -חיזוק הלמדנות ומעמד הלומדים. הישיבות כארגון חברתי- רעיוני על- קהילתי ישיבת וולוז'ין וישיבות המוסר ד. רבני הקהילות הספרדיות והקהילות בארצות האסלאם והתמודדותם עם אתגרי "העולם החדש"	

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	נושאי הלימוד ושעות הוראה
נסיבות התערורות הלאומיות היהודית המודרנית היהודים בין השתלבות בחברה הסובבת לבין דחייה, צמיחת האנטישמיות המודרנית וביטוייה כלפי במדינות השונות. השראת התנועות הלאומיות בעמים. 2 . ארגונים ותנועות לאומיות יהודיות כפתרון להמשך קיום העם היהודי ; כי"ח והעיתונות היהודית סולידריות יהודית והתארגנות בין-לאומית טריטוריאליסטים - התיישבות יהודית בחבל ארץ אוטונומי שאינו ארץ ישראל. הבונד – יהודים בתנועות כלליות לתיקון חברתי (סוציאליזם, קומוניזם סוציאל-דמוקרטיים),		ה. התערורות הלאומיות היהודית המודרנית (3 שעות)

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		מפלגות סוציאליסטיות יהודיות, אוטונומיסטים - אוטונומיה תרבותית שאינה בארץ ישראל.
ו. התנועה הציונית (9 שעות)	ייחודו של הפתרון הלאומי-ציוני - שורשי הרעיון הציוני כלאומיות מודרנית "מבשרי הציונות" - יש ללמד על מבשר ציונות <u>אחד</u> מתוך הבאים : הרב אלקלעי או הרב קלישר חובבי ציון וראשית התארגנות התנועה הציונית והעליות "הראשונות" לארץ ישראל.	משה הס

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	- התנועה הציונית בראשות הרצל: המצע של התנועה - פתרון מדיני בארץ ישראל מוכר במשפט העמים, הקונגרס הציוני ותכנית באזל, צ'רטר. - מפלגות וזרמים: ציונות מדינית, ציונות מעשית וציונות דתית. - הציונות הדתית – הרקע להקמת 'תנועת המזרח' – הרב ריינס וגישתו לתנועה הציונית.	מיסוד ודמוקרטיזציה של התנועה – מוסדות התנועה הציונית – התבססות התנועה הציונית עד מלחמת העולם השנייה בקרב היהודים באירופה, בארץ ישראל, בארצות האסלאם, בארה"ב, בצפון אמריקה ובדרומה. ציונות רוחנית, ציונות סוציאליסטית 3. ההתנגדות לציונות. - האורתודוקסיה הלא-ציונית - הרפורמה ותומכי ההשתלבות בחברה

חטיבה שנייה – נאציזם ושואה:

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
נאציזם (הועבר לכאן מהאידיאולוגיות) (3 ש')	נאציזם – אידיאולוגיה נאצית: מ"פולקזם לגזע", לאומיות אתנית, טוהר הגזע הנאצי ומרחב המחיה, מיין קמפ – דרכי עליית הנאצים לשלטון והתבססותם בו	
א. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד יהדות (3 שעות)	מדוע היו היהודים לקבוצת יעד לרדיפה הגרמנית? הזיקה בין האידיאולוגיה הנאצית לאנטישמיות המודרנית והמסורתית	• הצגת היהדות והמוסר היהודי בחשיבה ובתעמולה הנאצית כאנטייתזה וכאויב לאריות ולאנושות בכלל
ב. שלבים במדיניות האנטי-יהודית של הנאצים בגרמניה בשנים 1933 – 1939.	באילו דרכים יושמה האידיאולוגיה האנטי יהודית בגרמניה מגמות במדיניות האנטי יהודית 1933 – 1938: השפלה, בידוד והגירה, חקיקה ונישול	

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
(5 שעות)	- חרם כלכלי נגד היהודים - שריפת ספרי היהודים וגזירת איסור השחיטה - חקיקת חוקי הגזע – חוקי נירנברג, ביטול האמנציפציה - אריזציה – החרמת הרכוש היהודי והוצאת היהודים מהחברה וממוסדותיה - הבידוד החברתי- התרומה מרצון של האוכלוסייה הגרמנית. 1938 – 1939 שנת המפנה וההסלמה, ליל הבדולח ומאסר ההמונים.	- תעמולה נאצית אנטי-יהודית
ג. תגובות יהודי גרמניה ותגובות יהודי העולם על המדיניות הנאצית (3 שעות)		האם ראו היהודים את הכתובת על הקיר? • מגמת ההיאחזות בגרמניה כמולדת: - מאבק היהודים על זכויותיהם מול המדיניות הגרמנית;

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	נושאי הלימוד ושעות הוראה
- התארגנות מחדש – הקמת הוועד המרכזי (מוסדות קהילתיים, חינוך ותרבות, סעד ותעסוקה); • מגמת העזיבה- הגירה : - האכזבה מגרמניה ומהעם הגרמני - התלבטויות בדבר היעד להגירה - ארגונים בין-לאומיים ותמיכתם בעזיבת היהודים • התחזקות התנועה הציונית בקרב יהודי גרמניה - פעילות תנועות הנוער • עלייה לארץ ישראל- "העלייה החמישית" - "הסכם ההעברה" על ידי היישוב היהודי בארץ ישראל - עליית הנוער - תגובת יהודי העולם : ערבות וסולידריות יהודית		

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		- מחאות והפגנות נגד מדיניות הנאצים. - תנועת החרם היהודי על סחורות גרמניות בארצות השונות - ועדי סיוע לפליטים • תגובת מדינות העולם : • ועידת אוויאן, ועידת מינכן.
ד. מלחמת העולם השנייה (4 שעות)	• 1939 – 1941 - הפלישה לפולין, לצפון ולמערב אירופה - הסכם ריבנטרופ-מולוטוב • 1941 – 1942 - הרחבת המלחמה לחזיתות השונות :	- הקרב על בריטניה

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	- "מבצע ברברוסה"; פרל הרבור והצטרפות ארה"ב למלחמה ניצחון גרמני • 1945 – 1944 מאבק מכריע וסיום המלחמה - כניעת גרמניה - הטלת פצצת האטום על יפן	- הצדדים במלחמה: בעלות הברית, גרורות הציר ומדינות ניטראליות החזית המזרחית המפנה במלחמה: - הישגי בעלות הברית בצפון אפריקה (אל עלמין); ברוסיה (סטלינגרד); מתקפה בדרום איטליה הפלישה לנורמנדי

תתי נושאים שאינם חובה	תתי נושאים חובה	נושאי הלימוד ושעות הוראה
	כיצד התאפשר הפתרון הסופי? מדיניות הנאצים ושותפיהם נגד היהודים במהלך מלחמת העולם השנייה באזורים השונים. • באזורים הכבושים 1939 – 1941 - צעד ראשון: התעללות ביהודים והשפלתם - הקמת מחנות עבודה וכפייה - אגרת הבזק של היידריך, ריכוז היהודים בערים והקמת יודנרטים - ריכוז היהודים בגטאות וסגירתם - החרמת הרכוש היהודי • מיוני 1941 – עד מאי 1945 - "הפתרון הסופי"	ה. גורל היהודים במלחמת העולם השנייה – השואה (7 שעות)

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	– " מבצע ברברוסה" וראשית פעילות הרצח של האיינזגרופן – הקמת מחנות ההשמדה – ועידת ואנזה – האקציות בגטאות, השילוחים למחנות – ההשמדה והסלקציות – חיסול הגטאות – חיסול המחנות וצעדות המוות. - גורל היהודים בצפון אפריקה. - חסידי אומות העולם.	גורל היהודים במדינות הגרורות ובמדינות החסות.

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		הגורמים שהשפיעו על מידת היישום של הפתרון הסופי באזורי אירופה השונים : דפוס הזיקה לשלטון הנאצי ניגודי אינטרסים בין המדיניות הנאצית הכללית לבין האינטרסים של המפקדים הנאציים המקומיים, ושל שלטונות מקומיים לא-גרמניים ; • יחס האוכלוסייה המקומית : משתפי פעולה מול מצילים למען תמורה
ו. התמודדות היהודים עם מציאות החיים בימי השואה (8 שעות)	דילמות ודרכי התמודדות בתנאים תת-אנושיים : <u>עמידה יהודית</u> - "האיברלייבן" ו"קידוש החיים" המאבק לשמירה על צלם אנוש - פעילות עזרה וסעד	-תיעוד 'עונג שבת'

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	- חינוך ותרבות - לימוד תורה, קיום מצוות ופנייה אל רבנים בשאלות הלכתיות ובהנהגת החיים (שות"ים) <u>התמודדות ההנהגה :</u> היודנטים - - הנהגה במילכוד - צ'רניאקוב - דילמת קבלת המינוי - התמודדות עם מצוקת האוכלוסייה היהודית בגטו עד לגירוש למחנות ההשמדה - דילמת ביצוע גזירות הנאצים בתקופת הגירוש וההשמדה	המשטרה היהודית רומקובסקי, ד"ר אלקס. ארגונים קהילתיים (הולנד, צרפת) תנועות הנוער

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
	הנהגת רבנים : האדמו"ר מפיאסצ'נה, - גילוי אחריות כלפי הקהילה והישארות בקרבה עידוד והענקת ביטחון בדרשות ובפסיקת הלכה להתנהגות בתנאים לא-שגרתיים <u>התנגדות מזוינת לנאצים</u> מרד מזוין בגטאות ובמחנות, מרד גטו ורשה שאלת הגיבוי הציבורי	הרב יוסף קרליבך, הרב אהרונסון מקונין. דילמת העיתוי פרטיזנים : הדילמות – גטו או יער? סיכון מול סיכוי קבוצת העבודה בסלובקיה הרב וייסמנדל, גיזי פליישמן ותכניות הכופר הרזיסטנס הצרפתי הוועד להגנת יהודים בבלגיה

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
		פרשיות הצלה שנויות במחלוקת: קסטנר, ברנד
ז. תגובת העולם החופשי נוכח גורל היהודים בשואה (2 שעות) (פרק בחירה)		היכול היה העולם החופשי למנוע את ההשמדה? • הפער בין מידע ומודעות לפתרון הסופי • הדילמה בין סיום מהיר של המלחמה כפתרון למצוקת היהודים לבין השקעת משאבים לחיסול מנגנון ההשמדה • אדישות או אנטישמיות של ממשלות ואוכלוסיות – חשש שהמלחמה תיתפס כמלחמה למען היהודים • עמדת הצלב האדום, עמדת האפיפיור ויחס כנסיות מקומיות לשאלת העזרה ליהודים.

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
ח. היהודים בעולם החופשי נוכח גורל אחיהם בשואה. (2 שעות)		היכלו יהודי העולם החופשי לסייע לאחיהם? • הפער בין מידע ומודעות לשואה- הקושי בתפיסת ממדי הטרגדיה • יהדות ארה"ב בין ערבות יהודית לפטריוטיות אמריקאית: - הג'וינט; ועד הרבנים האורתודוקסים; קבוצת ברגסון (הלל קוק), הוועד לפליטי מלחמה. • יהודי ארץ ישראל – בין הצלה לבניין הבית הלאומי • התגייסות יהודים לצבאות בנות הברית ולצבא האדום.

נושאי הלימוד ושעות הוראה	תתי נושאים חובה	תתי נושאים שאינם חובה
ט. "שארית הפליטה" (1 שעה)	ההתמודדות עם החזרה לחיים מחנות העקורים וניסיונות השיקום תנועת "הבריחה"- ההעפלה לארץ ישראל.	- ניסיונות השיקום בארצות המוצא באירופה - הגירה אל מעבר לים – לאוסטרליה, לארגנטינה
י. זיכרון השואה והכחשת השואה 1 שעות	הכחשת השואה : היקף הטיעונים, המניעים להכחשה, תפוצת התופעה	משמעות זיכרון השואה כאירוע בעל משמעות יהודית ואוניברסאלית - בין שואה לרצח עם ; - לקחי השואה והמניעים לזיכרון ; - דפוסי זיכרון גיוון, השתנות ומניפולציה – ערוצי ההתפשטות של העיסוק בשואה בעולם מאז שנות ה-60 של המאה ה-20, בקולנוע, בתאטרון, בספרות, ובמחקר